Dames en Heren. Leden van de Partijraad. Het radioprogramma van de KVP kondigt zich steeds aan met het motto op kaarten op tafel'. Dat zal in alle duidelijkheid gebeuren op 28 april as. Maar met het schudden der kaarten is reeds driftig begonnen. De partijvoorzitter heeft vanmorgen, bij het begin van deze Partijraad, reeds iets gezegd over de feitelijke ontwikkeling in de laatste weken. Ik wil, daarop aansluitend, nog een enkele opmerking maken en enige conclusies trekken. Over het politieke spelevaren van de PvdA in de laatste jaren kan ik kort zijn. Die partij achtte het in overeenstemming met haar verantwoordelijkheid zich te presenteren als een soort elitepartij. Haar banvloek trof eerst de KVP, later ook de beide andere christen-democratische partijen. Ik had daar bezwaar tegen, en heb dat op de Partijraad van november duidelijk uitgesproken. Het ging mij - ook toen - vooral om het principe. Politieke partijen zijn er niet voor zichzelf. Ze zijn er niet voor de partijorganisatie, de partijvoorzitter of de lijsttrekker. Zij zijn er om een bijdrage te leveren aan het maatschappelijk welzijn. Zij doen dat vanuit hun beginselen, vanuit de concretisering van die beginselen in oen program. Dat betekent dat elke partij die vanuit haar beginselen en met haar program do kiezers tegemoet treedt, een schuld aangaat met degenen die op haar stemmen. Een schuld die alleen kan worden ingelost wanneer die partij, na de verkiezingen, alles doet om haar program optimaal te verwezenlijken .

Het gaat de kiezer er niet in de eerste plaats om de heer Den Uyl uit of de heer Veringa regering te hebben, het gaat de kiezer erom de programs, waarvoor zij gekozen hebben, uit te voeren. Dat kan, in het huidige politieke krachtenveld, alleen door samenwerking. Uitsluiten van die samenwerking mag gebeuren wanneer er op het gebied van de beginselen of van de programmatische vertaling daarvan, onoverbrugbare tegenstellingen bestaan. Wanneer die uitsluiting echter geschiedt op basis van persoonlijke rancunes of politieke frustraties, dan is zij niet te rechtvaardigen. Dat wijst op gebrek aan verantwoordelijkheid en gemis aan volwassenheid. Daarom deed ik op de Partijraad van november een beroep op de Partij van de Arbeid, de anti-KVP-resolutie in te trekken. Daarom ook hebben de drie christen-democratische partijen zich steeds opengesteld voor overleg met de andere constructieve partijen. Daarom ook hebben zij positief gereageerd op het aanbod van PvdA, D66 en PPP rond de tafel te gaan zitten. Dat gesprek is voortijdig afgebroken. Het hoe en waarom hoef ik niet opnieuw te bespreken. Toch rijzen twee vragen. Allereerst: Zijn beide partijen de besprekingen ingegaan met eenzelfde positieve instelling? Tijdens de eerste vergadering van de Stuurgroep van de christen-democratische partijen kwam voor ons reeds onomstotelijk vast te staan, dat de enige beslissende factor in het gesprek zou zijn de mate waarin het gemeenschappelijk urgentieprogramma kon worden verwezenlijkt. Nu de andere kant. De heer Vondeling hoeft op het laatste congres van de PvdA gezegd, dat van die zijde bloedserieus is onderhandeld. Maar mag ik dan wijzen op het maandblad van de PPR van maart 1971, waarin de sfeer is getekend, waarin van de andere kant aan de besprekingen werd begonnen? In een gesprek op 2 februari jl. tussen D66 en PPR stellen Tonnaer en Aarden - ik citeer - dat zij het aanbieden van het akkoord aan de confessionelen geen vanzelfsprekende en zelfs een moeilijk te waarderen manoeuvre vinden.

Van Mierlo en Boekman, ik citeer opnieuw, zagen het echter als een laatste poging om de CDU uit elkaar te halen. Ik vraag mij in gemoede af, of men, besprekingen in deze gemoedsgesteldheid ingaande, nog verbaasd kan zijn over de afloop. Indien ooit de wens de vader van do gedachte is geweest, dan was dit hier het geval. Een tweede vraag is of het op deze wijze afbreken van de onderhandelingen de duidelijkheid voor de kiezer heeft vergroot. Den Uyl heeft daarop in Den Bosch triomfantelijk ja gezegd. Ik ben zo vrij met hem van mening te verschillen. Nogmaals het gaat de kiezer niet om politieke doolhofsituaties. Het gaat hem niet om partijpolitieke uitspraken, die alleen door tekst-analyse kunnen worden verduidelijkt. Het gaat de kiezer om de vraag hoe programma's zich verhouden en in welke coalitie zijn visie op mens en samenleving het meest gerealiseerd kan worden. Die kiezer moet nu wel tot een heel vreemde on ondoorzichtige conclusie komen. Het feit dat de PvdA, D66 en PPR hun programma ter bespreking aanbieden, moet hem tot de stoutmoedige gedachte leiden dat van die kant een coalitie met de christen-democratische partijen als een reële mogelijkheid wordt ervaren, en dat dus de christen-democratische partijen in de exegese van de PvdA, D66 on PPR, als progressief kunnen worden aangemerkt. Maar als dan later hot gesprek wordt beëindigd, zonder dat van een duidelijk programmatisch verschil is gebleken en zonder dat er zelfs over de programma’s is gesproken, is er aan duidelijkheid gewonnen. Dan is oen progressief beleid weer plotseling het alleen-vertoningsrecht van de zg linkse concentratie geworden. Over duidelijkheid en oprechtheid gesproken! Ongetwijfeld hebben de gesprekken met de VVD in veel grotere mate tot de duidelijkheid bijgedragen. Er is niet met voorwaarden gezwaaid. Iedereen was vrij om met bruine of zwarte schoenen aan het beraad te komen. De voorzitter heeft het reeds uiteengezet. Naast punten van overeenstemming bleken er verschillen van betekenis. Ik wijs in het bijzonder op dat van do uitgaven- en belastingpolitiek. Mogen wij nieuwe uitgaven vragen? Daarover dit

Zien wij naar de verlangens die van verschillende zijden vier jaren geleden zijn geëtaleerd en naar wat in deze kabinetsperiode tot stand is gekomen, dan mogen wij niet ontevreden zijn.

Van ons eigen KVP-program is veel gerealiseerd. Ik erken, dat wij zijn achtergebleven bij onze verlangens met name op het punt van de inflatie. Maar men mag de overheid op dit gebied niet teveel invloed en verantwoordelijkheid toedichten. Een open economie kan zich niet aan de inflatoire ontwikkeling elders onttrekken. Wellicht lopen wij nu op het scherp van de snede. Haar men kan niet zeggen dat onze concurrentiepositie is verspeeld. Daarnaast echter kampen wij met een overmaat aan verlangens in eigen 'land. Terecht vraagt ons volk om voorzieningen op veel terreinen. Die voorzieningen zijn kostbaar en moeten gefinancierd worden uit wat de burger bereid is te offeren. Helaas kan die bereidheid minder groot zijn dan met de mond wordt beleden en het is juist daarom dat wij ons een bijzondere inspanning moeten en durven vragen. Die zal, naarmate men de overheid minder bevoegdheden wil geven op het gebied van lonen en prijzen uit zelfdiscipline geboren moeten worden. In het licht van do ervaringen moeten wij ons ook hoeden teveel van de overheid te vragen. Met ons programma zijn wij ver gegaan en degenen die menen, dat de overheidssector en de sociale verzekeringen nog sneller kunnen stijgen, plaatsen zich buiten de realiteit. Voor een aantal groepen is dat geen probleem. Zolang zij zelf geen verantwoordelijkheid hoeven te dragen voor de realisering, menen zij zich dat te kunnen veroorloven. Wij hebben van meet af aan gezocht naar een formule die tegemoetkomt aan de noden van deze tijd, maar die tegelijkertijd zodanig is dat wij de benodigde offers ook in redelijkheid kunnen vragen. Wij als KVP hebben gestreefd naar een programma dat vooruitstrevend is, en met goede wil realiseerbaar. Een programma dat streeft naar een rechtvaardige evenwichtigheid, die past bij een echte volkspartij die zich de noden van allo lagen en alle groeperingen van de bevolking aantrekt. De drie christen-democratische partijen hebben vanuit hun beginselen de huidige maatschappelijke situatie verkend.

Zij zijn daarbij tot de conclusie gekomen dat, wil van een toekomstig leefbaar Nederland in mondiaal verband sprake zijn, een aantal knelpunten moet worden opgelost. Zij denken daarbij aan woningbouw, onderwijs, ontwikkelingshulp, zelfstandigenbeleid, regionaal beleid, gerichte sociale maatregelen, enz. Zij zijn bereid hiertoe offers te vragen aan de gehele samenleving. Zij zijn overtuigd dat, in het zicht op de toekomst, de samenleving die offers zal willen brengen. Zij voelen zich daarbij gesterkt door de visie die spreekt uit het actieprogramma van de vakcentrales en zijn van mening dat ook buiten het bedrijfsleven de medewerking tot uitvoering van het nieuwe dynamische christen-democratische programma kan worden verkregen. Op die wijze kan de inflatie worden beteugeld en kan toch de zwakkere van vandaag tot de sterkere van morgen worden. De VVD is niet principieel tegen het oplossen van knelpunten in onze samenleving maar stelt stabilisatie van de belastingdruk voorop. Op basis daarvan berekent zij welke extra middelen alsnog beschikbaar kunnen worden besteld. En dat is dan weinig, naar onze mening te weinig. Ik wil hieruit drie conclusies teekken; de VVD hooft voldoende vertrouwen in het solidariteitsgevoel van de Nederlandse burgers; op basis van do huidige standpuntbepaling van de VVD kan het gemeenschappelijk urgentieprogramma van de christen-democratische partijen onvoldoende worden verwezenlijkt; het sluiten van een groot-regeerakkoord met of het afgeven van een intentieverklaring jegens de VVD was derhalve op dit moment volstrekt prematuur Nu de toekomst. De PvdA, D66 en PPR hebben besloten ook na de verkiezingen niet met do drie christen-democratische partijen te gaan samenwerken. Hoezeer ik dit, principieel gezien, betreur en dit onverantwoord en kortzichtig vind,

heb ik reeds in het begin van mijn inleiding betoogd. Kaar het zij zo. Ik ben langzamerhand moe geworden van het formuleren van een dringend beroep van het uitsproken van een appèl op de verantwoordelijkheid van de vraag om af te zien van politiek gehakketak. Zoals de kaarten nu liggen, gaan de christen-democratische partijen alléén de verkiezingsstrijd tegemoet. Zoals het nu ligt gaan zij na de verkiezingen verder spreken met de VVD. Willen die besprekingen met succes kunnen worden afgerond, dan zal de VVD water in de wijn moeten doen. Ik zeg dit niet om mij reeds nu in stellingen in te graven. Ik zeg het omdat wij als KVP een program hebben dat zo optimaal mogelijk moet worden uitgevoerd. Wij willen de opstelling van ons program niet beschouwen als vrije-tijds- besteding. Nog een andere verwijzing naar de toekomst. De strijd zal hard worden en de aanvalsroute van de linkse concentratie is reeds openbaar gemaakt. Het gaat haar om de steun van de vakbeweging. Om die te verkrijgen, wil zij pogen duidelijk te maken dat het beleid van de afgelopen vier jaren voor de werknemers rampzalig zou zijn geweest, zo rampzalig dat de hoer Kloos op grond daarvan mogelijkheden meent te zien om de werknemers een gewetensconflict aan te praten. Wat zijn do feiten? Het loonbeleid is in de afgelopen jaren niet zonder strubbelingen verlopen. Op enkele tijdstippen trokken verschillen van inzicht de aandacht. Het is echter volstrekt naief om te doen alsof dat nieuw is. Vanaf het begin der 50 jaren is het loonbeleid in discussie en wel in het bijzonder ten aanzien van do vraag in hoeverre de overheid invloed moet hebben.

Op geen enkele wijze kan worden waargemaakt dat de bemoeienis van de overheid in de afgelopen vier jaren groter is geweest dan in enige voorafgaande periode. Integendeel, wij zijn juist en met instemming van de vakbeweging, naar een grotere vrijheid toegegroeid. Dat zich juist dan groeistuipen voordoen is normaal. In vrijwel alle programma’s, ook van de vakcentrale, springt ook nu weer de noodzaak naar voren ten behoeve van grote collectieve taken, wegen en middelen te vinden om de private sector te bewegen daarvoor ruimte te laten. Het is dan ook volstrekt onjuist om de nadruk eenzijdig te leggen op de enkele keren van lieftige discussie over bevoegdheden van de overheid zonder te kijken naar wat de loonontwikkeling zelf aan reële verbetering heeft te zien gegeven. In de afgelopen vier jaren constateren wij een belangrijke stijging van het reëel besteedbare inkomen en een duidelijke verbetering van de positie van de werknemers in de inkomensverdeling. Dit alles gelijktijdig met de nog veel grotere positieverbetering van degenen die op sociale verzekeringen of uitkeringen zijn aangewezen. Verbeteringen dus voor do zwaksten in onze samenleving. Ik kom nog even turug op het loonbeleid. Op 21 mei 1966 kondigde de toenmalige regering in feite een loonpauze af, volstrekt tegen de zin van de vakbeweging die de loonmaatregel onverteerbaar noemde. De minister verdedigde echter die maatregel in de Kamer o.a. als volgt: ik citeer: ”Als er iets moet gebeuren mijnheer de voorzitter, dan zal dit altijd ergens pijn veroorzaken. Wij staan niet op het standpunt dat regeren altijd betekent: lief, aardig, tolerant, meegaand zijn tegenover alle groepen van de bevolking. Het is vaak heel vervelend om hard te zijn tegenover bepaalde groepen. De noodzaak zullen wij volledig in de beoordeling van het voorgenomen beleid van de regering verdisconteren. Wij zullen er dus rekening mee houden bij de beoordeling van dat beleid”. Weet U wie toon de minister was die dit zei? De heer Vondeling. Maar wie spraken er in december 1970 ook al weer over een enorm gebrek aan vertrouwen van de regering in de vakbeweging? Juist, de heren Vondeling en

Den Uyl, maar ja in 1966 droeg de PvdA regeringsverantwoordelijkheid en in december 1970 niet. Dat is kennelijk een enorm verschil. Dat geeft kennelijk het recht om het verleden te verloochenen. En het was de heer Kloos, die het in 1966 had over onoverkomelijke bezwaren. Dezelfde heer Kloos vindt nu dat de confessionele werknemers in een gewetensconflict dreigen te geraken. Ik zou de heer Kloos willen vragen op te houden met het cultiveren van gewetensconflicten. Wij zijn dat stadium, zeker na het Tweede Vaticaans Concilie, heel duidelijk te boven! Maar de heer Kloos is ook verder niet helemaal bij de tijd. Hij vindt de mogelijkheden voor een doorbraak van de confessionele werknemers naar de linkse concentratie thans groter dan ooit. Mag ik hem eens wijzen op een uitspraak van een van zijn voorgangers, die in 1952 van mening was, dat de velden wit stonden om te oogsten. Nu, 19 jaar later is de oogst blijkbaar nog niet binnengehaald. En wat de toekomst betreft: een globale vergelijking van het actieprogramma van de vakcentrales met het urgentieprogramma van de christen-democratische partijen leidt tot de conclusie - zeker indien rekening wordt gehouden met het feit dat het urgentieprogramma uitgaat van prijzen 1971 - dat van een grote mate van overeenstemming kan worden gesproken. Ik blijf van mening dat de christelijke werknemers geen behoefte hebben aan een stemadvies van Kloos. Wij gaan dus, in principe, met de drie christen-democratische partijen de verkiezingen tegemoet. Dat betekent dat drie partijen, die zich baseren, ook in hun politiek handelen, op het Evangelie, gezamenlijk optrekken. Het uitspreken van een zin als deze houdt in dat er onmiddellijk een verdediging op moet volgen. Iedereen mag voor zichzelf een uitgangspunt kiezen, liberalisme, socialisme, pragmatisme of hobbyisme, en al die uitgangspunten zijn daarmee volstrekt aanvaard. Maar als partijen een christelijke inspiratie als uitgangspunt willen nemen, moet dat in deze tijd blijkbaar nader worden toegelicht. Dit simpele feit is voor mij voldoende voor do stelling dat christelijke partijvorming steeds noodzakelijk is. De emancipatie van de anderen is blijkbaar nog

niet zover gevorderd dat een volstrekt zakelijk gesprek mogelijk is. In de strijd tegen de confessionele partijvorming speelt nog steeds het eigen politieke gewin de boventoon. Maar stel eens dat wij dat zakelijk gesprek wel konden voeren. Dan zou ik willen zeggen dat in de politiek die bindingen moeten prevaleren die niet gebaseerd zijn op individuele of groepsbelangen maar die de totale mensengemeenschap als uitgangspunt kiezen. Wij zijn niet op de eerste plaats werkgevers of werknemers, zelfstandigen of ambtenaren, wij zijn zelfs niet op de eerste plaats Nederlanders, maar wij zijn allereerst op dit ondermaanse, mensen met een opdracht, een opdracht om voor de ander iets te betekenen. Wie alleen voor zichzelf leeft, leeft voor niemand. Christenen in de samenleving vormen geen bijzondere groep. Wat zij wel gemeenschappelijk hebben, is dat de opdracht die zij moeten vervullen een opdracht is die niet uit henzelf voortkomt, maar van. God. Een christen die faalt, faalt niet alleen vanuit menselijke maatstaven, maar faalt bovenal omdat hij niet voldaan heeft aan zijn

opdracht. Die opdracht is de basis voor een solidariteit die sterker moet zijn dan een groepscohesie van louter humanitair welbevinden. Zeker, wij gaan de verkiezingen in met behoud van eigen identiteit. Zeker, wij denken hier en daar verschillend, ook in religieus opzicht. Maar wij hebben meer gemeen dan vele anderen, en in ieder geval hebben wij het gemeen vanuit een andere basis. Wij mogen geen politiek bedrijven vanuit pragmatisme of hobbyisme. Wij zouden daarmee onze eigen horizon verkleinen en geweld aandoen. Maar als de kritiek van anderen er dan ook op berust dat wij in ons pogen soms falen, dan mag dat een kritiek zijn die terecht is in ons falen maar niet in ons pogen. Maar dan is die kritiek ook niet principieel, maar feitelijk. Onze wil nu de zwakkeren van vandaag tot de sterkeren van morgen te maken mag niet als grondslag hebben dat slechts op die manier een meer welvallend Nederland wordt berecht. Onze bezorgdheid voor het levensgeluk van de kinderen die NU geboren worden mag niet te maken hebben met het probleem van oorlog en vrede. Onze vraag naar de situatie van gevangenen op Leros mag niet in

relatie worden gebracht met de tijd die men nodig heeft om een echte democratie op te bouwen. Het gaat om, althans het moet ons gaan, in Nederland en in de wereld, om het gegeven dat het Beeld van de Schepper herkenbaar moet zijn in zijn Schepping. En als dan een groot aantal Christenen elkaar gevonden hebben in het Evangelie als inspiratiebron ook voor politiek handelen, dan zou daarmee eenieder, die het ook goed meent met onze samenleving gelukkig moeten zijn. Daarom wil ik vandaag Socialisten en Democraten 66 zeggen, vergeet Uw obsessie van doorbraak en ontploffing, ga op Uw eigen merites de verkiezingsstrijd in, speel geen spel met gewetensconflicten die er niet zijn en stoot U niet aan wat tot de eigenheid van onze samenleving behoort: een sterke en hechte christen-democratische eenheid, die bereid is ook in de zeventiger jaren de vreugde en de last van regeringsverantwoordelijkheid te dragen. De vreugde om bij te mogen dragen tot de opbouw van die nieuwe aarde, die voor alle mensen het perspectief moet openen naar gelijkwaardigheid en gerechtigheid. De last omdat wij erkennen en beseffen hoe groot de verantwoordelijkheid is, die op onze schouders drukt. Maar wij zijn bereid die te dragen, in eensgezindheid. Daarom vraag ik vandaag: zet de schouders onder het vele werk, dat ons vanaf vandaag wacht, opdat op 28 april onze KVP in zetels en stemmen de kracht zal weerspiegelen van het geloof in die nieuwe aard.